

Od renesansu do baroku

Zawartość: fotografia – barokowe wnętrze kościoła w Melku (Austria); informacja o nadawaniu nazw epokom; polecenie przypomnienia informacji o renesansie europejskim i polskim; polecenie zredagowania głosu w dyskusji na temat najważniejszych wydarzeń w kulturze renesansu.

Zawartość: etymologia nazwy *barok*; fotografia perły; polecenie – znalezienie skojarzeń z wyrażeniem „nieregularna perła”.

Zawartość: informacja o zmianach postrzegania baroku; ćwiczenie interaktywne – uporządkowanie cech renesansu i baroku; ćwiczenie interaktywne – wybranie z dowolnych źródeł dwóch obrazów z epoki renesansu i baroku, opisanie ich przy wykorzystaniu wszystkich określeń z poprzedniego ćwiczenia;

Informacje o baroku jako epoce sprzeczności; porównanie barokowej i renesansowej teorii piękna.

Zasób zawiera fragment tekstu Jadwigi Sokołowskiej o barokowej koncepcji piękna ze *Słownika literatury staropolskiej*.

Zawartość: rzeźba Giordano Bruno Bertholda Wenera; współczesna fotografia *Pomnik Giordana Bruna*, która stoi na placu Campo di Fiori w Rzymie; biogram, poglądy i odkrycia Giordano Bruno; portret Galileusza Justusa Sustermana; biogram i osiągnięcia Galileusza; obraz *Antoni van Leeuwenhoek* Jana Verkolje; biogram i osiągnięcia Leeuwenhoek; ćwiczenie interaktywne – połączenie uczonego z wynalazkiem.

Dla zainteresowanych: nagranie audio: *Koncert brandenburski, No. 4 in G, movement I (allegro, G major)* Jana Sebastiana Bacha.

Zawartość: galeria trzech fotografii (Rzymska Fontanna di Trevi, Barokowy ołtarz w katedrze w Toledo, ołtarz w kaplicy Matki Boskiej Różańcowej w kościele pod wezwaniem św. Dominika w meksykańskim Pueblo); informacja o dwóch ojczyznach baroku: Włoszech i Hiszpanii, obecności baroku w Ameryce, czasie trwania epoki; ćwiczenie otwarte dotyczące przyczyn braku zabytków średniowiecznych i renesansowych w Ameryce.

Zawartość: informacje o sytuacji w Europie w XVII wieku (wojna trzydziestoletnia, monarchia absolutna); obraz młodego Ludwika IV podczas koronacji, Henri Testelin.

Tytuł będący podstawą do informacji o władcach Polski w XVII wieku.

Zawartość: galeria portretów polskich władców (Władysław IV na portrecie Aleksandra Lessera; Jan III Sobieski na obrazie Jana Siemingowskiego-Eleutera; August II Mocny na obrazie Louis de Silvestre); informacje o demokracji szlacheckiej i konfliktach zbrojnych w Polsce XVII w.; wiersz Wacława Potockiego *Veto albo nie pozwalam*.

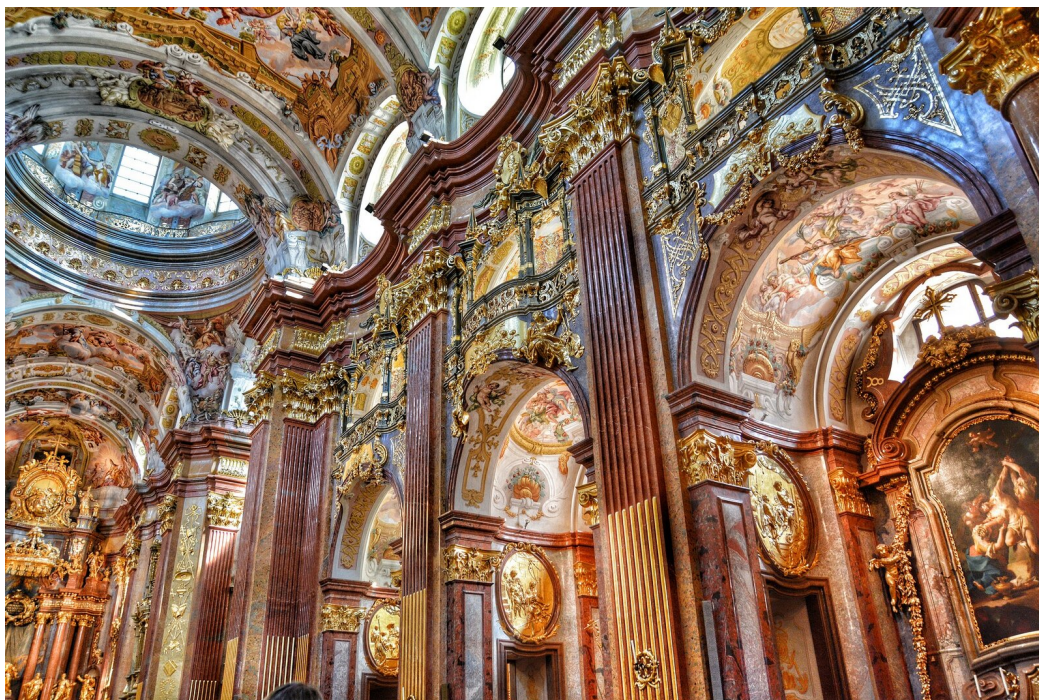
Informacje o władcach sprawujących władzę w Polsce XVII wieku.

Ćwiczenie interaktywne słowa-klucze; ćwiczenie interaktywne – samodzielna krzyżówka związana z barokiem.

Bibliografia:

- Źródło: Wacław Potocki, *Veto albo nie pozwalam*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, oprac. Stanisław Grzeszczuk, Wrocław 1992, s. 132.
- Źródło: Jadwiga Sokołowska, *Barok*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej*, red. Teresa Michałowska, Warszawa 1990, s. 74: *Barok*.

Od renesansu do baroku



Barokowe wnętrze kościoła w Melku (Austria)

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Barok to epoka, której nazwę nadali potomni. Zdarzyło się tak już wcześniej: średniowiecze to słowo, którego dla określenia okresu od V do XV wieku używać zaczęli twórcy i uczeni uświadamiający sobie, że żyją już w nowych (renesansowych) czasach. Barok został nazwany przez przedstawicieli okresu późniejszego, czyli oświecenia. O tym, co myśleli na temat baroku, może świadczyć fakt, że uznawali go za zdegenerowany renesans.

Już wiesz

1) Przypomnij sobie podstawowe informacje o renesansie europejskim i polskim.

2) Zredaguj głos w dyskusji na temat najważniejszych wydarzeń w kulturze renesansu.

Nieregularność



Perły to wytwory małży lub ślimaka. Należą do najcenniejszych kamieni szlachetnych, a za szczególnie cenne uznaje się te, które mają kulisty kształt.

Źródło: Hannes Grobe/AWI, licencja: CC BY 3.0.

Długo uważano barok za kolejną, schyłkową fazę renesansu. Oceniano go negatywnie – nawet nazwa to sugerowała. Wprawdzie nie ma pewności, jakie jest jej źródło, ale przyjęło się uważać, że określenie *barok* wywodzi się z języka portugalskiego, gdzie *barocco* oznacza perłę o nieregularnym kształcie.

Barok to *nieregularna perła*. Nawet jeśli etymologia tego słowa była inna, to takie jej rozumienie w pełni przekłada się na charakter epoki.

Polecenie 1

Określ, co kojarzy ci się z wyrażeniem *nieregularna perła*. Postaraj się znaleźć pozytywne i negatywne skojarzenia.

Przepych

Można w nieregularnej perle dostrzec coś skażonego, nieidealnego, tylko pozornie pięknego, można też widzieć w niej przepych, ale nietypowy, niebanalny, odbiegający od schematu. Do końca XIX wieku dominowała pierwsza opinia: barok wypaczył ideały

renesansu. W XX stuleciu zanikło negatywne postrzeganie tego okresu – uznano, że barok to okres inny niż odrodzenie.

Jednym z historyków sztuki, którzy to udowadniali, był [Hans Wölfflin](#). Aby odróżnić te dwie epoki, skoncentrował się on na cechach zauważalnych w sztukach plastycznych.

Ćwiczenie 1

Uporządkuj cechy charakteryzujące sztuki plastyczne dwóch sąsiednich epok.

RENEANS

malarskość

jedność

wielość

głębia

linearność (liniowość)

BAROK

forma otwarta

forma zamknięta

płaskość

jasność

niejasność

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 2

Wybierz z dowolnych źródeł dwa obrazy z epoki renesansu i baroku. Opisz wybrane przez siebie dzieła sztuki malarskiej, wykorzystując wszystkie określenia z poprzedniego ćwiczenia.

Barok to epoka łącząca odmienne propozycje filozoficzne, artystyczne itd. Jedną z jej podstawowych cech jest porzucenie przekonania o konieczności zachowania harmonijności, regularności, które wynikało z wcześniejszych teorii piękna.

Renesans	Barok
Piękno jest przewidywalne, polega na proporcji i kompletności, ładzie i harmonii.	Nie istnieje jedno rozumienie piękna – może ono polegać na wyolbrzymieniu, odejściu od proporcji, regularności.

Jadwiga Sokołowska

“ Barok

Barok przynosi zdecydowane odejście od renesansowego poczucia harmonii świata i życia. A także odrzucenie koncepcji obiektywnie istniejącego w naturze piękna – koncepcji wynikającej z teorii klasycyzmu antycznego, którą zaakceptował renesans. Barok głosi ideę względności piękna [...] zgodnie z zasadą, że piękno jest niewytłumaczalne [...] i zależne od okresu dziejów i gustu odbiorców. Lecz ten nurt estetyki barokowej nie jest jedyny. Swoistą cechą okresu stanowi współistnienie dwóch estetyk – klasycznej i barokowej. Klasycyzm odpowiadał człowiekowi, był na jego miarę i zaspokajał poczucie ładu i harmonii. W tym świetle zrozumiały jest fakt, że estetyka klasyczna była tak długotrwała, a swoje apogeum osiągnęła właśnie w XVII wieku, tuż nieomal przed całkowitym upadkiem. [...] Mimo tych ważkich zalet estetyka klasyczna – w obliczu nowych problemów i potrzeb człowieka – przestała wystarczać. Oprócz niej zaczął kiełkować [...] nowy ideał. Wspomniana teza o niewytłumaczalności piękna to jeden z fundamentów barokowej estetyki; drugim jest teza o subiektywizmie estetycznym. [...] Estetyka barokowa zniszczyła mit piękna.

Źródło: Jadwiga Sokołowska, *Barok*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej*, red. Teresa Michałowska, Warszawa 1990, s. 74: *Barok*.

Z czego wzięła się ta odmienność? Jednym ze źródeł były odkrycia naukowe. Barok różnicował się od renesansu w jeszcze jednym, ważnym aspekcie – to właśnie w tej epoce w znaczącym stopniu nastąpił rozwój nauk przyrodniczych: astronomia, biologia, określane jako rewolucja naukowa. Na przykład [John Ray](#) opracował pierwszą systematykę roślin, a angielski biolog [William Harvey](#) wyjaśnił, jak działa układ krwionośny. Dokonał się przełom również w innych dziedzinach nauki, dzięki pojawieniu się wynalazków takich jak: termometr rtęciowy, latarnia czarnoksiężska, zegary wahadłowe.

Odkrycia naukowe



Pomnik Giordana Bruna stoi na placu Campo di Fiori w Rzymie – na tym placu Bruno został spalony.

Źródło: Myrabella, licencja: CC BY-SA 3.0.



Giordano Bruno

Źródło: Berthold Werner, licencja: CC BY 3.0.

Giordano Bruno

1547 – 1600

– włoski filozof i humanista renesansowy. Został skazany na śmierć przez trybunał inkwizycyjny Kościoła katolickiego. Jednym z powodów pozwalających na uznanie go za heretyka było głoszenie przez niego teorii, że świat jest nieskończony i wieczny. Pojawiło się więc pytanie: gdzie jest miejsce dla Boga?, na które postawiono hipotezę: Jeśli Bóg i świat nie mają granic, to nakładają się na siebie dwie nieskończoności, co prowadziło do wniosku: Bóg i świat są jednością.

Giordano Bruno twierdził, że kosmos jest przestrzenią nieskończoną, ale jednorodną. Głosił teorię wielości światów, uważając, że układów gwiazdnych podobnych do naszego jest bardzo wiele, a ludzie nie są jedynymi istotami rozumnymi we wszechświecie. Skonstruował sekstans, czyli kątomierz lusterkowy, optyczny przyrząd nawigacyjny, stosowany w astronomii, służący do mierzenia wysokości ciał niebieskich nad horyzontem.

Galileusz

1564 – 1642

– włoski astronom, fizyk i filozof. Był zwolennikiem heliocentrycznej teorii Mikołaja Kopernika, co przyczyniło się do oskarżenia go przez trybunał inkwizycyjny Kościoła katolickiego o herezję. Wprawdzie Galileusz (aby uniknąć kary śmierci) odwołał swe poglądy, ale tradycja przypisuje mu zdanie wypowiedziane na łożu śmierci: 'A jednak się kręci!' (dotyczy to obrotu Ziemi



Galileusz

Źródło: Justus Susterman, 1636, National Maritime Museum, Greenwich, London, domena publiczna.

wokół swej osi i wokół Słońca). Galileusz był również wynalazcą – to on skonstruował pierwszy zegar wahadłowy, ale przede wszystkim przypisuje mu się wynalezienie teleskopu (dzięki czemu odkrył np. księżyc Jowisza).

Antoni van Leeuwenhoek

1632 – 1723

– holenderski przyrodnik i wynalazca. Pamięta się go przede wszystkim ze względu na to, że udoskonalił działanie mikroskopu (powiększającego obiekt do 270 razy). Dzięki temu urządzeniu obserwował różne obiekty, np. bakterie, pierwotniaki, plankton. Antoniego uznaje się za prekursora mikrobiologii.



Antoni van Leeuwenhoek

Źródło: Jan Verkolje, 1686, domena publiczna.

Ćwiczenie 2

Połącz nazwisko naukowca z nazwą wynalezionej/udoskonalonej przez niego urządzenia.

Giordano Bruno

mikroskop

Galileusz

sekstans

Antoni van Leeuwenhoek

teleskop

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Dla zainteresowanych

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P1G3fkMvx>

Jan Sebastian Bach to najważniejszy kompozytor epoki baroku, twórca m.in. Koncertów brandenburskich, No. 4 in G, movement I (allegro, G major), BWV 1049.

Źródło: Jan Sebastian Bach, Jan Sebastian Bach, licencja: CC BY 2.0.

Nagranie koncertu brandenburskiego Jana Sebastiana Bacha, No. 4 in G, movement I (allegro, G major), BWV 1049 .

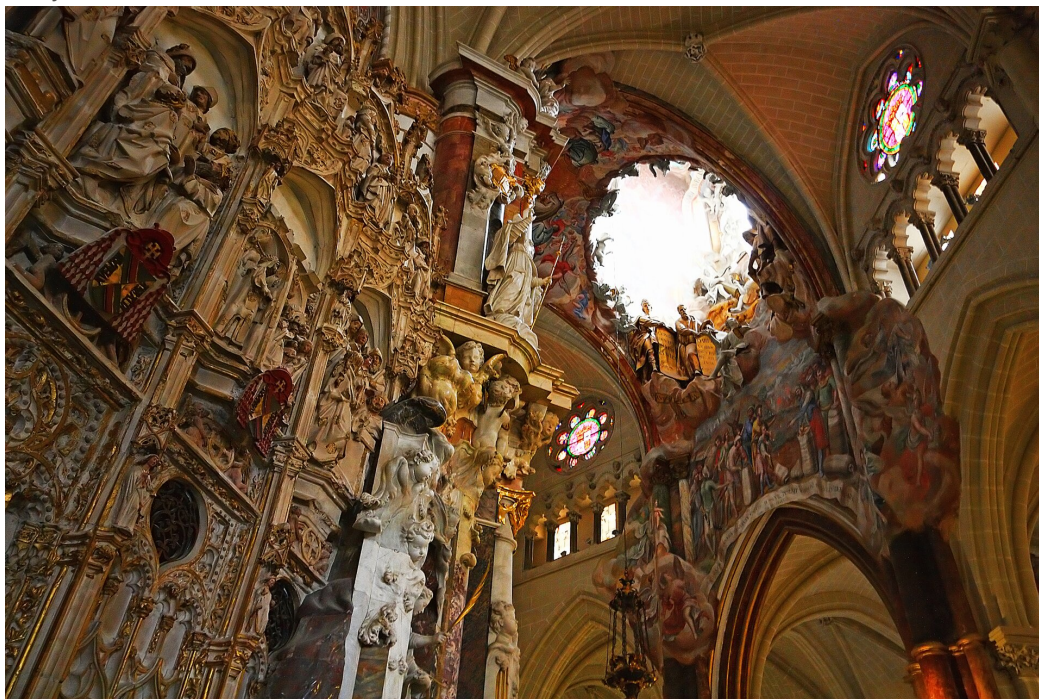
Przestrzeń i czas baroku

Przestrzeń



Rzymska Fontanna di Trevi [czyt. di trewi] – najśłynniejsza barokowa fontanna w stolicy Włoch

Źródło: Diliff, licencja: CC BY 3.0.



Barokowy ołtarz w katedrze w Toledo

Źródło: Wenjie, Zhang, licencja: CC BY 2.0.



Ołtarz w kaplicy Matki Boskiej Różańcowej w kościele pod wezwaniem św. Dominika w meksykańskim Pueblo przypomina typowe ołtarze ze świątyń hiszpańskich.

Źródło: Gusvel, licencja: CC BY-SA 4.0.

Historycy kultury piszą o dwóch ojczyznach baroku. Za pierwszą z nich uchodzą Włochy, za drugą – Hiszpania. Barok jest pierwszą formacją kulturową, która pojawiła się poza granicami naszego kontynentu – budowle barokowe są wciąż obecne w Ameryce (zwłaszcza – Środkowej).

Ćwiczenie 3

Wyjaśnij, dlaczego w Ameryce Łacińskiej nie ma zabytków typowych dla europejskiego średniowiecza czy renesansu, natomiast do dziś można zobaczyć wiele budowli barokowych. Odpowiedz na podstawie informacji historycznych i geograficznych.

Czas baroku

Przyjęło się, że we Włoszech początki baroku przypadają na drugą połowę XVI wieku, a reszta kontynentu przejęła nowe idee na przełomie XVI i XVII stulecia. Niemal w całej Europie barok trwał do końca XVII wieku – najkrócej jego wpływy były dostrzegalne we Francji.

W Polsce wczesny barok przypada na lata od ok. 1580 (wtedy powstały *Treny* Jana Kochanowskiego) do ok. 1620. Dojrzały barok to następne ponad półwiecze, a późny barok datuje się na lata ok. 1680–1740.

Kto rządził w barokowej Europie?

W XVII wieku Europa była wstrząsana ciągłymi wojnami, m.in. o podłożu religijnym. Szczególne znaczenie dla ukształtowania się mapy politycznej miała wojna trzydziestoletnia. Zaangażowały się w nią niemal wszystkie państwa, podzielone na dwa stronnictwa. Pierwsze z nich tworzyły głównie kraje protestanckie (np. Szwecja) i Francja, drugie – Austria i Hiszpania, w których władali Habsburgowie.

We Francji pojawił się model sprawowania rządów, który będzie dominował już w następnej epoce, czyli oświeceniu. Była to monarchia absolutna – w niej panujący skupia w swych rękach niemal pełnię władzy i może powiedzieć: 'Państwo to ja!'. Tak podobno stwierdził król francuski Ludwik XIV.

Do rodziny europejskiej należała także Rzeczpospolita.



Francuski malarz Henri Testelin [czyt. ąri testelo] namalował obraz ukazujący młodego Ludwika IV podczas koronacji (choć został następcą tronu jako 5-latek, to do jego 22. roku życia władzę faktycznie sprawował kardynał Jules Mazarin [czyt. żul mezara]).

Źródło: Henri Testelin [czyt. ąri testelo], 1648, olej na płótnie, Palace of Versailles [czyt. palis of wersejls], domena publiczna.

Kto rządził w Rzeczypospolitej?

W Polsce władali królowie elekcyjni. Na początek epoki przypadają rządy dynastii Wazów: **Zygmunta III, Władysława IV i Jana Kazimierza.**

Po Wazach królowali władcy pochodzenia polskiego, m.in. **Jan III Sobieski.**

W końcowej fazie polskiego baroku rządzili w Rzeczypospolitej królowie wywodzący się z dynastii Sasów: **August II Mocny.**



Władysław IV. Po ojcu Zygmuncie III, a przed przyrodnim bratem Janem Kazimierzem władał Polską
Źródło: Aleksander Lesser, 1860, domena publiczna.



Jan III Sobieski pod Wiedniem. Zdobył koronę m.in. dzięki swej sławie wielkiego wojownika.
Źródło: Jerzy Siemiginowski-Eleuter, ceniony polski malarz barokowy, 1686, olej na płótnie, Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.



August II Mocny, który rządził w Polsce w latach 1697–1706 oraz 1709–1733.

Źródło: Louis de Silvestre [czyt. lui de silwestr], domena publiczna.

Choć Polska była wciąż ogromnym krajem, to coraz wyraźniej odróżniała się od reszty Europy – na kontynencie dominowały rządy silnej ręki, u nas demokracja szlachecka (uważana przez polską szlachtę za ideał), która przeradzała się w panowanie magnatów.

Na osłabienie kraju miał wpływ m.in. ciąg wojen z: Kozakami (powstanie Chmielnickiego, 1648–1654), Szwedami (potop szwedzki, 1655–1660) i Turkami (1672–1676). Mimo że później Rzeczpospolita podniosła się z kryzysu (największym sukcesem militarnym okazała się odsiecz Wiednia w 1683 roku), to dużo racji było w utyskiwaniach jednego z najważniejszych polskich poetów baroku – Wacława Potockiego:

Wacław Potocki

Veto albo nie pozwalam

Powiedałem ci nieraz, miły bracie, że to
Po polsku: nie pozwalam, po łacinie: veto.
Wiem. Niechże wedle sensu swego kto przekłada,
To będzie z łacińskiego: vae, po polsku: biada.
Jakobyś rzekł: biada to, gdy zły nie pozwala
Na dobre i tym słówkiem ojczyznę rozwała.
Źle zażywasz, bękartcie, wolności sekretu,
Powetujeć pokusa kiedyś tego **wetu**.

Źródło: Wacław Potocki, *Veto albo nie pozwalam*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, oprac. Stanisław Grzeszczuk, Wrocław 1992, s. 132.

Zadaniowo

Polecenie 3

Wykorzystaj informacje podane w temacie lekcji i ułóż krzyżówkę, której rozwiązaniem będzie 'barok'. Zredaguj hasła wraz z pytaniami.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.